
Iordanes și gepizii. Între goticism, pangermanism și Walter Goffart

Sorin NEMETI

Cuvinte cheie: gepizi, Iordanes, goticism, migrații, pangermanism.

Keywords: Gepids, Jordanes, goticism, migrations, pangermanism.

Descoperirile arheologice recente în peisajul transilvan au condus la înmulțirea vestigiilor din secolele V-VI p. Chr, constând în special din așezări sau cimitire aparținând „orizontului cu morminte în șiruri” (*Reihengräberkreis*)¹. Pornind de la mențiunile izvoarelor scrise și de la interpretarea etnică a vestigiilor arheologice (conform metodologiei așa-zisei *Siedlungarchäologie* sau *Culture-History*)² toate aceste descoperiri sunt interpretate, cu consecvență, ca fiind gepide. Se resimte aici și influența istoriografiei maghiare care postulează existența unui „regat gepid” în bazinul carpatic, între 454 și 567 p. Chr.³, sau, mai evaziv spus, a unei „structuri de putere gepide”. Interpretarea „gepidă”, care a condus în ultimii ani la o veritabilă „gepidizare” a Transilvaniei secolului al VI-lea se explică pe de o parte printr-o preocupare redusă a arheologilor pentru conceptualizarea teoretică a „etnicității” barbare în Antichitatea târzie⁴ și pe de altă parte printr-o retransare în „pozitivism arheologic”, în tipologie și cronologie convenționale (ca o reacție împotriva dogmei continuității daco-romane, anume a întreprinderii mecanice și excesive a vestigiilor arheologice din fosta provincie Dacia ca aparținând autohtonilor latinofonii).

K. Horedt, în sinteza sa din 1986, împarte istoria Transilvaniei antice târzii și medieval timpurii în trei perioade: germanică, slavă și maghiară. Prima perioadă – cea germanică – ar începe odată cu părăsirea provinciei de către romani și instalarea aici a goților și vandalilor purtători ai culturilor Cerneahov și Przeworsk și se încheie odată cu ultimele manifestări ale civilizației de tip „merovingian” a gepizilor, anume varianta târzie a cimitirelor cu morminte în șiruri, orizontul zis Band-Noșlac (încadrat până în prima jumătate a secolului al VII-lea p. Chr.)⁵. Conform acestei reconstituiri istorice timp de mai mult de două secole (454-680 p. Chr.) Transilvania a fost inițial stăpânită și apoi locuită de neamul gepizilor. Viziunea modernă curentă – un *locus classicus* al istoriografiei – este că acești gepizi sunt germanici orientali, strâns înrudiți cu goții și vandalii, una dintre multele „națiuni gotice” antrenate în acest carusel al migrațiilor popoarelor germanice (*Völkerwanderung*) din Antichitatea târzie, migrații care au condus la dispariția Imperiului Roman de Apus și la nașterea regatelor germanice barbare, nuclele ale statelor germanice medieval-moderne.

Gepizii și celelalte „națiuni gotice”.

Pentru că „germanicitatea” (*Germanentum*) majorității populațiilor barbare menționate de sursele scrise la Dunăre (goți, vandali, gepizi, sciri, heruli) se originează în narațiunile istorice ale epocii lui Iustinian (Iordanes și Procopius), se conturează în Renaștere prin „exaltarea goților” (goticism) și își găsește expresia definitivă după constituirea disciplinei *deutsche Altertumskunde* și apariția exceselor pangermaniste⁶, vom încerca să schițăm o istorie a acestor momente din perspectiva originii gepizilor.

1 Horedt 1977, 251-268.

2 Halsall 2010, pp. 23-24; Curta 2006, pp. 21-27.

3 Csallány 1961.

4 Curta 2006, pp. 12-20; Curta 2007, pp. 159-185.

5 Horedt 1986, *passim*.

6 Goffart 2006, 187-208 (cap. *None of Them Were Germans: Northern Barbarians in Late Antiquity*, unde discută problema identității gepizilor, scirilor și herulilor).

Și evident trebuie început cu primul povestitor al istoriei barbare, Iordanes și al său *Skandinavientopos*, anume fabula originii scandinave a goșilor, unde au și gepizii locul lor, căci, în opinia lui Iordanes, popoarele goșilor și gepizilor sunt înrudite astfel:

Get. XVII. 94: *Quomodo vero Getae Gepidasque sint parentes si quaeris, paucis absolvam. Menimisse debes me in initio de Scandzae insulae gremio Gothos dixisse egressos cum Berich rege suo, tribus tantum navibus vectos ad ripam Oceani citerioris, id est Gothiscandza.* 95. *Quarum trium navis, ut adsolet, tardior nancta nomen genti fertur dedisse; nam lingua eorum pigra gepanta dicitur. Hinc factum est, ut paulatim et corruptae nomen eis ex convicio nasceretur Gepidas. Nam sine dubio ex Gothorum prosapie et hi trahent originem...*

«XVII. 94. Dacă mă întrebi cum sunt goșii înrușiți cu gepizii, îți voi spune în câteva cuvinte. Trebuie să-ți aduci aminte că am spus la început că goșii, ieșind cu regele lor Berich din sânul insulei Scandza, au fost duși numai pe trei corăbii pe malul de dincoace al Oceanului, adică în Gothiscandza. 95. Una dintre aceste trei corăbii înaintând, după cum se întâmplă, mai încet decât celelalte, se spune că a dat numele neamului, căci pe limba lor leneș se zice gepanta. De aici s-a ajuns ca în decursul timpului și prin corupere dintr-o poreclă să se nască numele gepizilor. Căci fără îndoială și aceștia își trag originea din neamul goșilor (...).»⁷.

În alte două pasaje din Getica Iordanes reiterează varianta originii comune a goșilor și gepizilor:

Get. XXV. 132. *Sic quoque Vesegothae a Valente imperatore Arriani potius quam Christiani effecti.* 133. *De cetero tam Ostrogothis quam Gepidis parentibus suis pro affectionis gratia evangelizantes huius perfidiae culturam docente, omnem ubique linguae huius nationem ad culturam huius sectae invitaverunt.*

XXV. 132. „Și astfel vizigoșii au fost făcuți de împăratul Valens mai degrabă arieni decât creștini. 133. Din partea lor, ei predicaseră evanghelia atât ostrogoșilor cât și gepizilor, rudele lor, transmitându-le cultul acestei erezii și atraseră la cultul acestei secte toate popoarele de limba lor.”⁸.

Ultimul pasaj unde apare la Iordanes ideea înrudirii dintre goși și gepizi este referitor la bătălia de la Câmpiile Catalaunice. Regele ostrogot Valamir și cel gepid Ardaric sunt cei pe care se baza Attila pentru a lupta împotriva „fratelui” lor, regele vizigot de la Tolosa, Theodorid, aliatul romanilor:

XXXVIII. 200. *Erat namque Valamir secreti tenax, blandus alloquio, dolis gnarus; Ardaricus fide et consilio, ut diximus, clarus. Quibus non inmerito contra parentes Vesegothas debuit credere pugnaturis.*

XXXVIII. 200. „Căci Valamir știa să păstreze secretele, era cu vorba dulce și priceput în viclenii, Ardaric, însă, după cum am spus, era devotat și cu sfaturi sigure. Acestora avea să le încredințeze lupta împotriva rudelor lor, vizigoșii.”⁹.

Aceeași idee a înrudirii între goși și gepizi o întâlnim la contemporanul lui Iordanes, Procopius din Cezarea în lucrarea lui Despre războaie, în pasajul referitor la invaziile din vremea împăratului Honorius.

Despre războaie, III.2.2: „Neamurile gotice erau și sunt și astăzi multe la număr și deosebite unele de altele, dar, dintre toate, cele mai mari și mai vrednice de luat în seamă sunt goșii, vandalii, vizigoșii și gepizii. Altădată li se spunea sarmați și melanhleni, iar unii îi numeau neamuri getice. 3. Toți aceștia se deosebesc între ei prin nume, după cum am mai spus, dar în colo sunt în toate la fel. 4. Căci toți sunt albi la trup și cu părul blond, înalți la statură, frumoși la chip și folosesc aceleași legi. 5. Toți sunt de credința lui Arius și au o singură limbă, cea gotică. Eu cred că la obârșie se trag cu toții dintr-un singur neam, iar mai târziu s-au deosebit după numele șefilor care i-au condus pe fiecare. 6. Acest neam locuia în vechime dincolo de fluviul Istru (...).”¹⁰.

Un pasaj foarte asemănător care repetă informația lui Procopius cu minime diferențe se găsește în *Chronographia* lui Theophanes Confessores (în limba greacă) și în *Bibliotheca* lui Anastasius (în limba latină):

Theoph. *Chron.* P. 94, 9-23 (De Boor): „(anul 439) Pe atunci se aflau multe neamuri gotice mari locuind dincolo de Dunăre, în ținuturile nordice. Dintre acestea vrednice de menționat sunt patru: goșii, vizigoșii, gepizii și vandalii, care se deosebesc numai după nume și prin nimic altceva, și folosesc o singură limbă.

7 Popa-Lisseanu 1939, pp. 38, 104.

8 Popa-Lisseanu 1939, pp. 45, 113.

9 Popa-Lisseanu 1939, pp. 57, 198.

10 FHDR II, p. 435.

Toți ascultă de credința netrebnică a lui Arius.”¹¹.

Anast. *Biblioth.*, p. 103: ...*Erant autem Gothi tunc et gentes multae ac maximae trans Danubium in Hyperboreis locis inhabitantes, ex quibus rationabiliores quattuor sunt, Gothi scilicet Hypogothi Gipedes et Uuandeli, nomen tantum et nihil aliud mutantes unaque lingua utentes. Omnes autem fidei erant Arrianae malignitatis.*¹².

Aceste izvoare din secolul al VI-lea sunt destul de elocvente și toate converg în a afirma strânsa înrudire a celor trei „națiuni gotice” principale: goții propriu-ziși, gepizii și vandalii. Operând cu categoriile etnografiei antice aceste popoare sunt considerate înrudite în virtutea aspectului fizic, al faptului că au o origine comună (nordică) și se trag la origine din același trib, al faptului că folosesc aceleași legi și au aceeași credință (ariană) și, cel mai important pentru Iordanes, Procopius, Theofanes și Anastasius, că folosesc aceeași limbă. Trei probleme fundamentale ridică acest discurs al autorilor epocii lui Iustinian:

- cea a identității acestor barbari nordici care locuiesc dicolo de Istru în ținuturi hyperboree (altă dată fiind numiți sarmați, melanhleni și geți)
- cea a originii precise a „națiunilor gotice” (rezolvată de Iordanes prin introducerea fabulei cu insula Scandza *quasi officina gentium aut certe velut vagina nationum*)
- și cea a identității acelei unice limbi „gotice” folosite de toți.

Pornind de la aceste informații antice târzii umaniștii germani și lingviștii și istoricii Germaniei moderne au utilizat aceste surse unilateral și au anexat „națiunile gotice” (gepizii incluși) cercului populațiilor germanice orientale. Însă:

1. Nici un izvor antic nu califică aceste populații – goți, vandali, gepizi – ca germanice, în sensul antic sau modern al termenului¹³. Urmând procedeul literar – etnografic curent în epocă de utilizare a numelor arhaice, anti-chizante, autorii îi identifică constant ca sciți sau geți (prototipuri ale barbarilor nord-pontici și nord-dunăreni)¹⁴.

2. Iordanes mai cunoaște o versiune a originii goților din Britannia pe care o recuză, preferând versiunea originii lor din insula Scandza (peninsula Scandinavă de azi, cunoscută în geografia antică și medievală timpurie, de la Mela și Ptolemeu până la Paulus Diaconus și Dicuil, ca o insulă¹⁵). Goții au fost puși în legătură cu nordul înghețat și înaintea lui (de Ambrosius din Milano sau Claudian), dar, prin susținerea originii din Scandza a goților, Iordanes spune explicit că aceștia nu aparțin lumii romane, ci vin din exterior, din periferia oikumenei, din Ocean. Într-un mod similar herulii lui Procopius se întorc în insula mitică din Ocean, ubicua Thule¹⁶, țara lor originară, pentru a-și aduce de acolo un rege. Pentru Walter Goffart toposul originii scandinave a goților nu indică atitudinea pro-gotă a lui Iordanes (pretins got de neam, fiul lui Alanoviamuth, nepotul lui Paria¹⁷), ci, mai degrabă apartenența lui la curentul propagandei bizantine anti-gote care a urmat distrugerii de către Belizarius și Narses a regatului ostrogot de la Ravenna¹⁸. În trecut ipoteza originii scandinave a fost respinsă de Kaspar Zeuss, Jacob Grimm și Karl Müllenhoff, având în vedere faptul că singura sursă unde este prezentă este Getica lui Iordanes¹⁹. Isidor din Sevilla nu menționează originea goților din Scandza aducând astfel dovada că Iordanes sau Cassiodorus au inventat această parte a poveștii. Isidor enumeră trei ipoteze ale originii goților (Isid. Hist. Goth. 66-70) – două de inspirație clasică (sunt sciți sau geți) și una de inspirație biblică (goții se trag din Magog, fiul lui Iaphet, conducătorul poporului barbar închis, conform legendei, de Alexandru Macedon dincolo de Porțile Caspiene)²⁰.

11 FHDR II, p. 595.

12 Pál 1973, p. 75.

13 Goffart 2006, p. 55.

14 Kulikowski 2007, p. 14: (despre ecuația goți – sciți) "It was not just that classicizing language gave a new group of people an old name; the Greeks and Romans of the civilized imperial world really did believe in an eternal barbarian type that stayed essentially the same no matter what particular name happened to be current for a given tribe in any particular time".

15 Parroni 1984, p. 355; Dagron 1971, pp. 295-299.

16 Romm 1992, pp. 157-159.

17 Dagron 1971, pp. 291-292.

18 Goffart 2006, p. 70.

19 Goffart 2006, p. 66. Este menționată și de geograful anonim de la Ravenna care însă își citează precis sursa (Iordanes); Kulikowski 2007, p. 43 (toate sursele literare și arheologice au fost ulterior coroborate pentru a susține narațiunea lui Iordanes).

20 Maenchen-Helfen 1973, pp. 3-4.

3. Înainte de secolul al VIII-lea p. Chr., de Renașterea Carolingiană, nu exista conștiința înrudirii dialectelor germanice și doar lingvistica comparată a epocii moderne a stabilit faptul că limba gotică este înrudită cu dialectele teutonice. Pentru a vedea când acești „sciți / geți / goți” au devenit germanici trebuie urmărită mitologia istorizată medievală care i-a transformat pe geți în poporul mitic al geaților lui Beowulf și pe goți în strămoșii spaniolilor, suedezilor sau ai sașilor transilvăneni.

Faza preștiințifică a germanității: goticismul²¹

Această fabulă a originii goților (și gepizilor) din insula Scandza continuă cu migrația lor, într-un timp imemorial, înainte de războiul troian, în Sciția, lângă Palus Maeotis (Mlaștina Meotidă), al doilea popas al lor fiind Mysia, Tracia și Dacia²². Istoria veche a goților transmisă de Iordanes este marcată de victorii și cuceriri, goții fiind cei mai înțelepți dintre toți barbarii (similari grecilor) (Get. II. 40). Făcând din trecutul goților istorie romană Cassiodorus / Iordanes (Cassiodorus, *Variae*, 9.25.5: *Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam*) i-a identificat succesiv cu locuitorii locurilor de popas – sciții și geții. Reluând un *topos* herodotean regele sciților / goților Tanausis îl învinge pe regele egiptenilor Vesosis și cucerește întreaga Asie, obligându-l pe regele mezilor, Sornus să plătească tribut. Fiind plecați într-o expediție, femeile lor, amazoanele conduse de Lampeto și Marpesia, au trebuit să țină piept dușmanilor. Apoi goții au avut un rege, Telefus, fiu al lui Hercules și Auge și căsătorit cu o soră a lui Priam și prin fiul acestuia, Euryphylus, goții participă și în războiul troian. Lista regilor goți celebri continuă cu regina Thomiris care luptă cu Cyrus, cu Antirus care luptă cu Darius și Xerxes, cu Gudila care își căsătorește fiica cu Filip al Macedoniei. Urmează regii din cel de-al doilea loc de popas – Buruista, Dicineus, Comosicus, Coryllus și Dorpaneus.

Cassiodorus, consilierul lui Theodoric, în intenția lui de a scrie o istorie ilustră și multimilenară a goților, pentru a înnobila un popor barbar, mobilizează o sumă de tradiții literare grecești referitoare la barbarii nord-dunăreni și nord-pontici (lupta sciților cu Vesosis, amazoanele ca *feminae Gothorum*, regina massagetă Thomiris, luptele purtate de regii daci împotriva romanilor). Cassiodorus și Iordanes²³ nu sunt direct responsabili de această echivalare între sciți / geți și goți, ei nu fac decât să preia o tradiție deja veche a Antichității târzii, unde geți este numele poetic – literar al goților.

Pentru a explica această confuzie între geți și goți din literatura Antichității târzii autorii moderni au căzut repede de acord că identificarea este favorizată de rațiuni fonetice (get/got) și de faptul că se suprapun în același spațiu al Dunării de Jos²⁴. Explicația este simplă – o idee centrală a etnografiei antice (exprimată sintetic de Synesius din Cyrene) este că nu există barbari noi, ci de fapt:

„Își inventează tot timpul nume noi și își schimbă înfățișarea pentru a-i păcăli pe romani, lumea civilizată, dar, la drept vorbind, sciții au rămas aceiași din zilele lui Herodot.” (Synesius Cyrenensis, *Oratio de regno ad Arcadium imperatore*, cap. 15)²⁵.

Zonele situate la nordul Istrului și al Pontului Euxin erau puțin cunoscute în antichitate și erau evocate de antici ca țările fabuloase ale sciților. În epoca augusteică Horațiu și Virgiliu îi amintesc pe geți sub numele de sciți, iar Ovidiu, relegat la Tomis, evocă și el pletora de barbari pontici, barbarii geți ai Sciției, folosind același procedeu literar al „catalogului barbarilor”. Vocabularul creat de Ovidiu este împrumutat de scriitorii ulteriori de la Lucan, Iuvenal și Marțial la Claudian și Sidonius Apollinaris, pentru a defini barbarul din nord cu cele două trăsături contrastante – sălbăcicia și virtutea – și el stă la baza reprezentării barbarului got al Imperiului târziu. În profilul barbarului got recunoaștem caracteristicile barbarului scit și get: poezii și istoricii fac aluzii la moravurile sălbatice ale goților care trăiesc în căruțe, sunt îmbrăcați în piei de animale și nu știu să lupte decât călare. În final numele get – got devin interschimbabile: *quod...Gothi Getae dicerentur* (SHA Carac. 10.6) sau *Getae illi qui et nunc Gothi* (Oros. Hist. I.16.2). De acum înainte pentru multe secole termenul *Getae* devine numele poetic al goților, Prudențiu, Claudian, Paulinus din Nola, Rutilius Namatianus nu îi desemnează niciodată altfel²⁶.

21 O privire sintetică la Carbó García 2004, pp. 179-206.

22 Merrills 2005, pp. 155-157.

23 Pentru relațiile între lucrările lui Cassiodorus și Iordanes, momentele scrierii acestora și sursele lor v. Amici 2002, pp. 3-48.

24 Teillet 1984, p. 51.

25 Maenchen-Helfen 1973, p. 4; Wolfram 1988, p. 11.

26 Teillet 1984, pp. 17-38; Eliade 1980, pp. 81-84.

Legătura între această tradiție a identificării goșilor cu geții în Antichitatea târzie și primele echivalări geți / goți, daci / dani medievale (sec. XI – Siegebert de Gembloux, Dudo de Saint-Quentin, Guillaume de Jumièges) este asigurată de geografia medievală. Aceasta este o mixtură curioasă de sisteme cosmografice antice, mitologie clasică și gândire patristică, toate suprapuse pe lumea cunoscută în epocă. Nu este propriu-zis geografie, ci mitologie geografică, chiar dacă exista informație nouă despre regiunile nordice în special era respinsă datorită lipsei de autoritate și faptului că contrazicea sursele clasice și patristice²⁷. Pentru greci și romani Sciția era cea mai nordică parte a lumii, mărginită de munții Rhiphaei și de vastul Ocean nordic pe malul căruia locuiau Hyperboreenii²⁸. În linia mari nordul germanic al geografiei mitologice medievale este de fapt Sciția clasică transferată la noua frontieră a cunoașterii. Astfel geții sunt translați în nord deja în *Cosmographia* lui Aethicus Ister (unde apar Gogetae și Magogetae). Pe cea mai timpurie hartă, *Albi mappamundi* (începutul sec. VIII), menită să reconstituie cosmografiile lui Iulius Honorius și Orosius, la nord de Macedonia și Tracia, întinsă până la Oceanul nordic se află Gothia (în locul Daciei din tradiția cartografică agrippiană)²⁹. Aceeași viziune geografică o reîntâlnim la Anonymus Ravenas, Isidor din Sevilla, Paulus Diaconus, Dicuil, Rabanus Maurus sau pe *mappaemundi* în OT care reproduc lumea descrisă de Orosius, ca manuscrisul de la Strassbourg, harta lui Saint Severus sau harta de la Herford. În toate aceste lucrări geografice sau hărți, la est de Germania, între Dunăre și Oceanul nordic, se află Gothia sau Dacia. Așa se explică tradiția medievală care identifică danii cu dacii (Dacia qui et Danamarcha) și goții cu geții³⁰.

Goticismul (exaltarea goșilor) se definește prin ideea că neamul excepțional al goșilor, după plecarea din Scandza (Suedia) a cucerit și populat aproape întreaga Europă³¹. Această teorie, inițiată de Ragvaldi și Ericus Olai (cca. 1460), dezvoltată de Johannes Magnus Gothus (1554), devine ideologia imperiului suedez, mai ales sub Gustav Adolf.

În 1425 Poggio Bracciolini a descoperit singurul manuscris medieval al Germaniei lui Tacitus și în 1470 apare prima ediție tipărită a Germaniei³². Acest mic opuscul etnografic împreună cu *Getica* lui Iordanes au fost larg utilizate în secolul XV de umaniștii germani pentru forjarea ideologiei identitare germanice, după care germanii actuali sunt moștenitorii germanilor antici din tratatul lui Tacitus. Renașterea scandinavă îmbrățișează ideologia goticistă pentru a contracara hegemonia culturală latină: goșii originari din Suedia sunt prezentați drept cuceritori ai Europei și ai Romei în operele lui Johannes Magnus Gothus (1554), Johannes Loccenius (1647), Olaus Rudbeck (1679), Carolus Lundius (1687)³³. Suedezii își dispută calitatea de urmași ai goșilor cu spaniolii care în timpul Reconquistei dezvoltă propria lor variantă a goticismului. Cronicile lui Alfonso el Sabio, Rodrigo Jimenez de Rada, Pedro de Medina, Iulian del Castillo încep istoria Spaniei cu istoria goșilor (dacilor), continuând cu cea a vizigoșilor din Hispania antică târzie.³⁴

Din mediul umaniștilor germani goticismul migrează și la sașii din Transilvania care își inventează astfel propria lor origine ilustră, considerându-se urmașii goșilor (geți/daci), rivalizând astfel cu maghiarii și secuii (urmașii hunilor lui Attila) și românii (urmașii romanilor). Dintre promotorii acestei teorii a originii dacice a sașilor amintim pe Albert Huet, Johannes Tröster, Christianus Schaeseus, Laurentius Toppeltinus și alții³⁵.

Faza științifică a germanității:

metoda retrospectivă a „arheologiei așezărilor” și teoria Wenskus – Wolfram

Încă din secolul al XVI-lea umaniști germani ca Beatus Rhenanus (1485-1547), inspirați din Germania lui Tacitus (mic tratat etnografic redescoperit în Europa secolului al XV-lea cu rezultate spectaculoase) și istoria longobarzilor a lui Paulus Diaconus, au concluzionat că goșii, vandalii, francii și alți barbari au fost strămoșii actualilor germani și istoria acestora poate fi recunoscută ca istorie a vechii Germanii.

La începutul secolului XX un filolog și arheolog german, Gustaf Kossina, aplicând o metodă regresivă a împins proto-istoria și preistoria germanilor departe în trecut până în epoca bronzului. Acesta cartează frontierele

27 Dana 2008, pp. 176-181.

28 Dilke 1984, pp. 347-351.

29 Nemeti 2011, pp. 37-49.

30 Leake 1967, pp. 24-52; Eliade 1980, pp. 83-84.

31 Wolfram 1988, pp. 1-4.

32 Kulikowski 2007, p. 44.

33 Svennung 1967, pp. 68-96.

34 Busuioceanu 1985, pp. 124-147; Carbó García 2006-2007, pp. 260-269.

35 Armbruster 1980, pp. 38-82; Plămădeală 1988, 27-65.

schimbătoare ale patriei originare germane și reconstituie prima migrație a popoarelor germane care ocupă întreaga Europă. Această idee – a migrației – este inerentă pangermanismului: în 1933 Karl Theodor Strasser scrie despre germanischer Völkersturm care a aruncat valuri succesive de germani asupra Europei. Există o legătură strânsă între migraționism și agenda politică nazistă: răspândirea culturii germanice prin migrație și invazie corespunde ideii rasiste a superiorității germane, pretențiilor de dominație geopolitică și teritorială. Cele două elemente cheie ale ideologiei naziste au fost: esența genetică a culturii înrădăcinată în „sângele” popoarelor și imaginea eroică a germanilor văzuți ca distribuitori ai culturii³⁶.

Astfel, imaginea consacrată vehiculată de către *deutsche Altertumskunde* de la sfârșitul secolului XIX și prima jumătate a secolului XX³⁷ conține două idei-forță:

1. popoarele barbare care au asediat Imperiul Roman sfârșind prin a-l distruge și înlocui sunt germanice (strămoșii germanilor moderni) și
2. acestea s-au angajat în migrații dramatice plecând dintr-o zonă originară (Urheimat)³⁸.

După cel de-al doilea război mondial viziunea pangermanistă a luat o nouă înfățișare, care evită definițiile națiunii barbare unite prin comunitatea de sânge și rasă. În 1961 Reinhard Wenskus propune o teorie referitoare la formarea popoarelor (germanice) în Antichitatea târzie și la modalitățile lor de organizare politică (Stammesbildung und Verfassung) în care susține că popoarele germanice (definite în principal pe criterii lingvistice) devin treptat conștiente de ele însele datorită contactului cu populațiile celtice, slave și cu romanii. Alegerea conștientă de a nu se dizolva în melting-pot-ul roman le furnizează baza conștiinței etnice. O oarecare conștiință este văzută ca naturală, născută din diferențele culturale (limbă, legi, obiceiuri), dar propune o explicație politică a formării triburilor: lideri însoțiți de un număr relativ restrâns de războinici îi conduc în luptă, mai întâi în interiorul lumii germanice, apoi împotriva Imperiului Roman. Succesul atrage noi membrii care se unesc cu tribul respectiv, în virtutea unor practici culturale comune (limbă, legi, vestimentație). Dar ceea ce ține tribul unit este carisma liderului și manipularea unei tradiții eroice dinastic-genealogice (Traditionskern, core / kernels of traditions)³⁹. Lucrarea lui Wenskus a însemnat sfârșitul ideii că triburile germanice au migrat ca entități coerente etnic dintr-o patrie originară până la frontiera romană. În anii 70-80 Herwig Wolfram extinde și rafinează această teorie: o elită descoperă și inventează o tradiție pentru a da grupului un sens și o misiune. Aceste „nuclee de tradiție” trebuie, în opinia lui, să conțină trei elemente de bază: o ispravă eroică primordială (trecerea mării, a unui râu, o mare victorie în luptă), o schimbare în registrul religios și identificare unui inamic principal. Esența teoriei Wenskus – Wolfram este că noile popoare germanice ale Antichității târzii (franci, alamani, saxoni, goți) se formează în contextul confruntărilor cu Imperiul roman prin gruparea unor triburi în jurul unor lideri și a unei elite care manipulează nuclee ale tradiției constituite din genealogii de origine divină și povestiri eroice din trecutul îndepărtat. Astfel triburile nu sunt sisteme în echilibru, ci procese continue de agregare de noi identități sociale (sau o identitate etnică fictivă și dinamică)⁴⁰.

* * *

În centrul unor asemenea nuclee de tradiție ostrogote se află conform lui Wolfram și fabula originii scandinave a goților. Aceasta ar fi fost auzită de Cassiodorus la curtea lui Theodoric de la membrii acestei elite ostrogote, împreună cu genealogiile Amalilor și a fost inserată în istoria sa gotică, numită abuziv de Wolfram *Origo Gothica*⁴¹. O asemenea teorie a existenței unor tradiții orale eroice ale goților înregistrate în scris de Cassiodorus – Iordanes scapă analizei istoricului modern. Nu există nici o dovadă explicită care să documenteze originea scandinavă a goților. Singura sursă este Iordanes și fabula originii scandinave a goților și gepizilor este proiectată într-un trecut mitic, Berich aflându-se pe același plan cu Tanausis învingătorul faraonului egiptean Vesosis sau cu femeile goților, amazoanele Marpesia și Lampeto. Scandza este împrumutată de Iordanes din geografia greacă și goticismul medieval suedez o identifică ulterior cu insula Gothland, patria goților strămoși exemplari ai suedezilor.

După această analiză succintă a etnogenezei germanice ce concluzii se pot trage referitoare la gepizi sau mai precis referitoare la identitatea purtătorilor culturii materiale din Transilvania secolelor IV-VII d. Hr.?

36 Härke 2006, pp. 267-268.

37 Prezentate sintetic la Kulikowski 2007, pp. 44-49.

38 Goffart 2006 a, p. 92.

39 Noble 2006, pp. 10-11.

40 Noble 2006, pp. 11-12; Kulikowski 2007, pp. 52-54.

41 Wolfram 1988, p. 4.

Modelul migrației unor grupuri compacte de germani pe distanțe lungi în antichitatea târzie pierde azi teren în favoarea modelului imobilismului. După cum am văzut migrația ca motor al schimbării lumii post-antice, a transformării Imperiului în regate barbare, este o idee centrală a ideologiei pangermanismului. Migrația împreună cu metoda arheologiei așezărilor – care presupune că aspecte, culturi și grupuri definite pe baza culturii materiale sunt de identificat cu triburi și popoare și trebuie să primească numele triburilor și popoarelor atestate de sursele scrise într-un spațiu și o perioadă date – au constituit modelul interpretativ central în arheologia românească în epoca postbelică. Acest model este păstrat azi inerțial și continuă preocuparea de identificare a unor grupuri arheologice definite prin markeri culturali, grupuri văzute ca alogene și în permanentă mișcare, pentru ca apoi acestora să li se aplice etichete etnice. Astfel, de la părăsirea provinciei de către romani până la sfârșitul epocii avare timpurii, Transilvania și zonele limitrofe au fost un carusel al migrațiilor germanice. Astfel se perindă în secolul IV și la începutul secolului V p. Chr. vandalii (taifali și victofali) purtători ai culturii Przeworsk în zona vestică, vizigoții și cultura Cerneahov în est, sau, mai recent vandali sau gepizi timpurii identificați în așa-zisul grup funerar Dobrodzień-Guttentager. Invazia hunică dislocă alte grupuri identificate arheologic în Transilvania, cum sunt descoperirile fastuoase aparținând orizontului Apahida – Blučina – Tournai, atribuite succesiv ostrogoților, gepizilor, alanilor, scirilor, herulilor, constituindu-se în literatură un adevărat catalog al barbarilor de inspirație ovidiană. Pentru secolul al VI-lea s-a ajuns la un oarecare consens, majoritatea interpretând vestigiile ca aparținând gepizilor (orizontul Morești)⁴².

Putem concluziona alături de Procopius că existau multe neamuri gotice, anume popoarele care locuiau în Gothia / Guthiuda nord-dunăreană și nord-pontică. Conform criteriilor lingvisticii comparate moderne, unele erau germanice orientale, adică vorbeau idiomuri azi dispărute înrudite cu cele teutonice (vorbitorii acestora fiind adevărații strămoși ai germanilor medievali și moderni). După criteriile etnografiei antice aceste neamuri erau „scitice”⁴³. Originea scandinavă a goților și gepizilor este un topos al istoriografiei bizantine din epoca lui Iustinian și nici o sursă nu atestă migrații bruște și spectaculoase ale acestora înainte de invazia hunică. Este legitim să dorim să aplicăm etichete etnice vestigiilor „germanice” de la nordul Dunării în epoca migrațiilor: arheologia se ocupă cu civilizațiile moarte și este interesată de identitatea decedatului⁴⁴. Populând abuziv Transilvania cu nume tribale germanice care se succed și se înlocuiesc cu repeziciune nu ajungem însă nicăieri, singura șansă de a înțelege ceva fiind schimbarea paradigmei interpretative.

Jordanes and the Gepids. Between Goticism, Pangermanism and Walter Goffart (Abstract)

Recent archaeological discoveries in Transylvania have led to increase of the monuments dated in the V-VI century AD, consisting mainly of settlements and cemeteries belonging to the so-called Reihengräberkreis. Based on written records and the ethnic interpretation of archaeological remains, all these findings are interpreted as belonging to the Gepids. According to this historical reconstruction, for more than two centuries (454-680 A. D.), Transylvania was ruled, and, after 567 A. D., inhabited, by the Gepids nation. Current modern vision is that the Gepids are Eastern Germans, closely related to the Goths and Vandals, one of many „Gothic nations”.

Because the “Germanicity” of most barbarian peoples mentioned in written sources in the Danube area (as Goths, Vandals, Gepids, Scyrians, Herulians) originate in the historical narratives of the time of Justinian (Jordanes and Procopius), emerges in the Renaissance through the “exaltation of the Goths’ (goticism) and finds its final expression after the setting of the *deutsche Altertumskunde* and the pangermanist interpretations, we try to sketch a history of these moments from the view of the Gepids’ origin.

Bibliografie:

- Amici 2002 Angela Amici, *Iordanes e la storia gotica*, Spoleto.
Armbruster 1980 A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Români în cronică săsească*, București.
Busuioceanu 1985 Al. Busuioceanu, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria și legendele spaniole*, București.

42 Harhoiu 2011, pp. 10-26 (un rezumat al viziunii curente despre epoca timpurie a migrațiilor).

43 Geary 2002, pp. 43-58.

44 Hans-Jürgen Eggers, citat în Périn, Kazanski 2011, p. 299.

- Carbó García 2004 J.R. Carbó García, *Godos y Getas en la historiografía de la Tardoantigüedad y del Medievo: una problema de identidad y de legitimación socio-política*, în *Studia Historica. Historia Antigua*, Salamanca, 22, pp. 179-206.
- Carbó García 2006-2007 J.R. Carbó García, *Varia hispano-getica. Tracing the possible getic origin of the arrows emblem of the coat of arms of the catholic monarchs and the falange in Spain*, în *EN*, XVI-XVII, pp. 255-272.
- Curta 2006 F. Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, Târgoviște.
- Curta 2007 F. Curta, *Some remarks on ethnicity in medieval archaeology*, în *Early Medieval Europe*, 15, 2, pp. 159-185.
- Csallány 1961 D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden in Mitteldonaubecken (454-568 u. Z.)*, Budapest.
- Dagron 1971 G. Dagron, *Une lecture de Cassiodore – Jordanès: les Goths de Scandza à Ravenne*, în *Annales*, 26, 2, pp. 390-205.
- Dana 2008 D. Dana, *Zalmoxis de la Herodot la Mircea Eliade. Istorie despre un zeu al pretextului*, Iași.
- Dilke 1984 O. A. W. Dilke, *Geographical Perceptions of the North in Pomponius Mela and Ptolemy*, în Louis Rey ed., *Unveiling the Arctic*, Calgary (Arctic 37.4)
- Eliade 1980 M. Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București.
- Geary 2002 P. J. Geary, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton and Oxford.
- Goffart 2006 W. Goffart, *Barbarian Tides. The Migration Age and the Later Roman Empire*, Philadelphia.
- Goffart 2006 a W. Goffart, *Does the distant past impinge on the invasion age Germans*, în *Noble* 2006, pp. 91-109.
- Halsall 2010 G. Halsall, *Archaeology and Historiography*, în *Cemeteries and Society in Merovingian Gaul. Selected Studies in History and Archaeology, 1992-2009*, Leiden – Boston.
- Harhoiu 2011 R. Harhoiu, *Huni, gepizi, avari și slavi*, în C. Gaiu ed., *Gepizii. Războinici și artizani*. Catalog de expoziție, Bistrița, pp. 10-48.
- Härke 2006 H. Härke, *Archaeologists and migrations. A problem of attitude?*, în *Noble* 2006, pp. 262-276.
- Horedt 1977 K. Horedt, *Der östliche Reihengräberkreis in Siebenbürgen*, în *Dacia N. S.*, XXI, pp. 251-268.
- Horedt 1986 K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn.
- Kulikowski 2007 M. Kulikowski, *Rome's Gothic War. From the Third Century to Alaric*, Cambridge University Press.
- Leake 1967 Jane Acomb Leake, *The Geats of Beowulf. A Study in the Geographical Mythology of the Middle Ages*, Madison, Milwaukee and London.
- Maenchen Helfen 1973 – J. Otto Maenchen – Helfen, *The World of the Huns. Studies in Their History and Culture*, Los Angeles – London.
- Merrills 2005 A. H. Merrills, *History and Geography in Late Antiquity*, Cambridge.
- Nemeti 2011 S. Nemeti, *In circuitu tenuit... Dacia and Roman Geographical Knowledge*, în *EN*, XXI, pp. 37-49.
- Noble 2006 Thomas F. X. Noble, *Introduction. Romans, barbarians and the transformation of the Roman Empire*, în în Thomas F. X. Noble ed., *From Roman Provinces to Medieval Kingdoms*, London – New York, pp. 1-27.
- Pál 1973 Pál Lakatos, *Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden*, Szeged.
- Parroni 1984 P. Parroni, *Surviving Sources of the Classical Geographers Through Late Antiquity and the Medieval Period*, în Louis Rey ed., *Unveiling the Arctic*, Calgary (Arctic 37.4).
- Périn, Kazanski 2011 P. Périn, M. Kazanski, *Identity and Ethnicity during the Era of Migrations and Barbarian Kingdoms in the Light of Archaeology in Gaul*, în R. W. Mathisen, Danuta Schauzer ed., *Roman, Barbarians and the Transformation of the Roman World. Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity*, Ashgate, pp. 299-329.
- Popa-Lisseanu 1939 *Fontes historiae Daco-Romanorum / Izvoarele istoriei Românilor. XIV. Iordanes, Getica*, text, traducere și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București.
- Plămădeală 1988 A. Plămădeală, *Romanitate, continuitate, unitate (pornind de la un izvor narativ din 1666)*, Sibiu.
- Romm 1992 J. S. Romm, *The Edges of the Earth in Ancient Thought. Geography, Exploration, and Fiction*, Princeton.
- Teillet 1984 Suzanne Teillet, *Des Goths à la nation gothique. Les origines de l'idée de nation en Occident du Ve au VIIe siècle*, Paris.
- Wolfram 1988 H. Wolfram, *History of the Goths*, Berkeley – Los Angeles – London.